

TURISTIČNO ARHEOLOŠKO DOŽIVETJE V ŠTANJELU

»Od prazgodovinske najdbe do gastronomskega užitka in turističnega spominka«

Arheološke raziskave so potrdile, da utrip življenja v Štanjelu bije vse od bronaste oziroma železne dobe (prehoda v 1.000 pr. n. št.), ko je bilo na griču Turn zgrajeno gradišče. Poleg skromnih ostankov kamnitega obzidja so arheologi med izkopavanjem tudi našli keramične delce loncev za pripravo, shranjevanje in serviranje hrane, delce velikih posod za shranjevanje žitaric in tekočin, dele glinenih premičnih peči, delce stojal za lonce, keramične svitke, vretenca in svitke za tkanje. Odkriti so bili tudi redki bronasti predmeti, kot so bronasta igla in odlomki fibul za spenjanje oblačil in deli glinenega stenskega ometa, ki predstavljajo tipičen hišni inventar prazgodovinske hiše.¹

Kako pa so v času gradišč izdelovali potrebno lončenino? Kakšno posodo, pribor so uporabljali? Kakšne peči so uporabljali za žganje lončenih izdelkov? Kako so hrano pripravljali?

Mnogo vprašanj, ki jih bomo kot arheološke delčke razkrivali na edinstvenem turističnem doživetju. Ponujamo vam nepozabna izkustva pri raziskovanju zgodovine Štanjela, preizkušanju veččin lončarskih mojstrov ter spoznavanje nepoznanih prazgodovinskih okusov.

1. DEL: TURISTIČNO VODENE »Skozi Štanjel, skozi čas«

Sprejem gostov na trgu pred grajskim dvoriščem in cerkvijo. Dobrodošlica turističnega vodnika z okusno prazgodovinsko tablico, narejenem iz sestavin, ki so jih poznali in uporabljali v času kulture gradišč. K spoznavanju življenja v Štanjelu bo goste pospremil virtualni deček Aviko - glavna oseba iz pravljice *Sveti meč pravice* (Tina Rožac 2020), ki bo ljubeznivo, velikodušno in hrabro vodil skozi različne zgodbe načina življenja v Štanjelu nekoč in danes. S pomočjo obogatene resničnosti bo Aviko opozoril na najpomembnejše pomnike, ki so se ohranili od prazgodovine, rimskega časa, srednjega in novega veka do današnjih dni.

Na poti mimo starih kraških hiš, ozkih ulicah in trgih se bodo gostje sprehodili do vrha Štanjelskega griča Turn, kjer je danes urejen arheološki park s kamnitimi blokami, ki simbolizirajo nekdanje štanjelsko gradišče, revitalizirano rimsko trdnjavo Gledanico in edinstven razgled na sosednja gradišča po Krasu in Vipavski dolini.

---

¹ Bratina, Patricija. 2019. Štanjelski hrib v preteklosti. V: Bellingar Eda, Štanjel, variacije v kamnu. Ljubljana: Slovensko konservatorsko društvo, str. 51.

GRADIŠČE V ŠTANJELU

Prazgodovinska naselbina je obsegala celotni zgornji del štanjelskega hriba. Obvladovala je večji del Komenskega Krasa, kot tudi prehode po dolini Raše in Branice. Kot gradišče je štanjelski hrib leta 1903 prepoznal Carlo Marchesetti, ki je opisal dvesto metrov dolgo ruševino obzidja. Gradišče se danes imenuje le ozek plato severno pod vrhom griča, vrh hriba pa je poimenovan po rimskem stolpu: Gledanica.

Začetki naselbine sodijo v čas bronaste dobe. Bogate naselbinske plasti in ostanki prazgodovinskih objektov, grajenih iz suhega zidu potrjujejo intenzivno poselitev hriba tudi v obdobju starejše železne dobe. Obenem ostanki rimskodobne arhitekture in številne rimske najdbe razodevajo pomembno rimsko naselbino. V pozni rimski dobi je na temenu hriba stala utrdba ali stolp, ki je služila vojaški posadki za nadzor nad prehodi v Vipavsko dolino. Z Gledanice je mogoče dobro vizualno komunicirati z gorskim prelazom na Hrušici (Ad Pirum), preko katerega je iz Italije (Akvileja) proti Ljubljanski kotlini (Emona) in naprej v Panonijo potekala glavna rimska cesta. Nekateri raziskovalci so mnenja, da je stolp na vrhu hriba, ostanek utrdbe iz 13. ali 14. stoletja. Pod stolpom se je izoblikovala vaška naselbina, ki se je postopoma razvila v utrjeno taborsko naselje.

2. DEL: IZKUSTVENO DOŽIVETE – »Izkusi se kot lončarski mojster«!

Aviko bo skupaj z vodnikom goste popeljal v nekdanji grajski stolp, ostanek od turškega obzidja, kjer stoji stalna razstava Štanjel skozi čas. Med drugim jo bogatijo predmeti, ki so jih arheologi in arheologinje odkrili iz življenja v gradišču. Tu bo obiskovalce sprejela lokalna keramičarka, ki jo bo popeljala v čas lončarstva, ki se je začelo že v dobi gradišč-kaštelirjev.

Program vsebuje:

- Izkušena lokalna keramičarka obiskovalce najprej seznanila s pripravo lončenih posod, kot so jih izdelovali v času bronaste in železne dobe.
- Obiskovalci s pomočjo keramičarke začnejo izdelovati svoj glineni izdelek, saj je v Štanjelu postavljena peč za izdelavo lončenih posod. Za lažje razumevanje prvih, prazgodovinskih oblik lončarskih izdelkov, bodo obiskovalci naprošeni, da svoj izdelek oblikujejo po modelu posod iz časa bronaste in železne dobe.
- Posebno pozornost bi namenili načinu okraševanja posod, ki so se skozi prazgodovinska obdobja in prostor spreminjali. V času kamene dobe, ko se pojavijo glinene posode, so poznali preprosto okraševanje z odtisi prstov, nohtov in školjk. Kasneje, v času bronaste in železne dobe, je bilo okraševanje natančnejše z vrezi, vbodi in odtisi vrvice.
- Nekateri obiskovalci se lahko izkusijo zgolj kot okraševalci.
- Obiskovalkam se lahko ponudi možnost izdelave nakita, kot so ga poznali v bronasti in železni dobi.
- Otroci pa lahko ustvarjajo na temo otroških motivov.
- Narejen izdelek bodo obiskovalci odnesli domov kot svoj turistični spominek.

Namen keramične delavnice je poznati pomen gline (zemlje) za uporabo kuhinjske posode v času kaštelirske kulture ter različne oblik posod. Hkrati se bodo obiskovalci preizkusili kot amaterski lončarji in s svojim trudom oblikovali svoj turistični spominek. S lastnim ustvarjanjem se bodo lažje vživeli v čas ljudstev iz časa bronaste in železne dobe.

3. DEL: NEPOZABNI GURMANSKI UŽITEK

Po lončarskem ustvarjanju so obiskovalci povabljeni v Restavraciji Komel v gradu Štanjel. Priznani kraški kuhar Simo Komel jim bo predstavil in ponudil prazgodovinsko jed, pripravljeno iz sestavin, ki so jih poznali v času življenja v gradiščih. Vodnik bo skupaj s lokalnim kuharjem predstavil načine priprave jedi v prazgodovini ter nove recepte, ki so nastali na osnovi prazgodovinske dediščine.

PRAZGODOVINSKA JED

Pomen kulinarčnih sestavin lokalnega izvora so poznali že v času življenja v gradiščih – kaštelirjih (pred 2000/1500 pr.n.št.). Mnogo izmed njih poznamo, gojimo in uživamo tudi danes. Prazgodovinsko jed, pripravljeno po receptu primorskih minešter, bogatijo staro žito – pira, domača zelenjava (korenček, listi in gomolj zelene), zelišča (šetraj, rožmarin, peteršilj) ter meso jagenjčka, ovce in prašiča. Ponujena je v rekonstruirani prazgodovinski keramični skledi z bradavičko, ki združuje ščepec kraške in istrske zemlje, vodo, moč ognja in spretnost domačih rok.

ZANIMIVA SPOZNANJA IZ ARHEOLOŠKIH RAZISKOVANJ V ŠTANJELU

Na prostoru današnjega gradu so arheologi odkrili del kletnega prostora iz železne dobe. Med drugim so na tem prostoru odkrili odlomek loka bronaste kačaste fibule, keramiko, ožgane glinene, ožgane in neožgane živalske kosti in rastlinske ostanke. Med rastlinskimi ostanki so prepoznali peške vinske trte (*Vitis vinifera*), semena črnega bezga (*Sambucus nigra*), lešnikove lupine (*Corylus avellana*), zrna grašice (*Vicia sp.*) in zrna navadnega prosa (*Panicum miliaceum*).

4. DEL - TURISTIČNI SPOMINKI

V bližnjem turističnem informacijskem centru bodo lahko gostje nakupili domače spominke, ki so jih na temo življenja v gradiščih pripravili varovanci iz socialno varstvenega zavoda. Pripravljene glinene skledice, ponujene s suhimi zelišči ali svečko, simbolizirajo lončarska znana, katere korenine segajo globoko v pretekla tisočletja.

Idejna zasnova turističnega doživetja in vodja projekta Kaštelir: Astrid Prašnikar
Avtor zasnove turističnega vodenja: Nataša Kolenc
Avtor besedila in doživetja: dr. Jasna Fakin Bajec